

Others

Journal of Business and Trade (JOINBAT) 5(1), 36-39, 2024

Received: 26-May-2024 Accepted: 02-Jun-2024

homepage: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/joinbat>

<https://doi.org/10.58767/joinbat.1490306>

SAKARYA UNIVERSITY
OF APPLIED SCIENCES

Mark Fisher, *Kapitalist Gerçekçilik*, İstanbul: Habitus Kitap, 2011, 96 s.

Emirhan AKMAN¹

¹Bağımsız Araştırmacı, emiremir412@gmail.com

Dünyada bir şeylerin iyi gitmediğine dair çoğunluğun derinden hissettiği fakat ifade etmekte güçlük çektiği bir durum var. Kapitalizmin bir atmosfer gibi her yeri sardığı, türlü mekanizmalarla kendini adeta bir ‘doğal’ durum olarak anlattığı küresel sistemde bir şeylerin yanlış gittiği, sürekli artan eşitsizlik, mülksüzleş(tiril)me ve geleceğe karşı belirsizlik gibi hususlar bize türlü yollarla hissettirir. Lakin, bunu günlük hayatımızda kültür, geçinme zorunluluğu, toplumsal ilişkiler ve medya gibi birçok madde yüzünden neden-sonuç ilişkisi içinde tartışmaktan uzak kalırız. İnsanoğlu hep meşguldür, durması tehlikelidir. Yaşadığımız dünya sanki bir şekilde olabilecekler arasında en iyisi gibi anlatılır. Alternatif bir küresel sistem ve yaşama biçimi, kapitalizmi ‘doğal’ kabul ettiğimiz için çok sık üzerinde tartışılmayan konular olarak kalır. Birileri bir şeyden rahatsızdır, fakat önemli olan ad koymaktır. Ad koymak, tanımlamak; tanımlamak ise çözmeye yaklaşımdır. Mark Fisher’ın “Kapitalist Gerçekçilik: Başka Alternatif Yok mu?” isimli kısa ve dokuz ayrı bölümden oluşan denemeleri ortalama bu fikirlerden hareketle; hem insanları biraz yavaşlatarak düşündürmeye, hem doğal kabul edilenin ‘yapay’ olduğuna ikna etmeye, hem de soruna bir ‘ad’ koyma açısından önemli bir girişim olarak kabul edilebilir.

Kitabın bölüm başlıkları çarpıcı bir şekilde inşa edilmiş. Sırasıyla; “Dünyanın Sonunun Geldiğini Hayal Etmek, Kapitalizmin Sonunu Hayal Etmekten Daha Kolaydır”, “Bir Protesto Yapsanız ve Herkes Gelse Ne olurdu?”, “Kapitalizm ve Gerçek”, “Otomatik İktidarsızlık, Hareketsizleştirme ve Liberal Komünizm”, 6 Ekim 1979: “Hiçbir şeye bağlanma”, “Katı Olan Her Şey PR’da eriyor: Piyasacı Stalinizm ve Bürokratik Üretim-karşıtlığı”, “Bir gerçekliğin bir diğeriyle üst üste binmesini seyredebilirsin”: “Ayakta Düş Görme ve Bellek Bozukluğu Olarak Kapitalist Gerçekçilik”, “Merkezi Mübadele Diye Bir Şey Yok”, “Marksist Süperdadı”.

Başlıkların birbiriyle ilişkisi doğrudan olmasa da her bölüm/makale birbiriyle dolaylı yoldan, en azından ‘izlek’ açısından bağlantılı görünmekte. Dokuz bölümü tek tek incelemek yerine bir fikir vermesi açısından ilk dört bölümü ele almak istiyorum.

Mark Fisher henüz daha ilk bölümde kitabın konu ettiği sorunu gözler önüne sermesine Zizek ve Fredric Jameson’dan ilhamla, “*dünyanın sonunu hayal etmenin, kapitalizmin sonunu hayal etmekten daha kolay olduğunu*” (s.8) ifade ediyor. Böylece var olan küresel ekonomik sistemin çok tartışıldığı dönemde dahi karşısına başka bir ‘dünyanın mümkün’ olabileceğini, kimsenin düşünmediğini de ilan etmiş oluyor. Bu sıkışmışlığın kimse tarafından önemsenmediğini, Alfonso Cuarón’un *Son Umut* filmindeki bir sahneye anlatıyor. Filmde tek bir kuşakta tek çocuk bile doğmamıştır. Herkes depresif ve gelecekte umutsuz ve ileriye doğru hiçbir adım da atılmamaktadır. Adeta herkes dünyanın sonunu beklemektedir. Filmde arkadaşını ziyaret eden ana karakter Theo, arkadaşının Michelangelo’nun Davud’u, Picasso’nun Guernica’sı, Pink Floyd’un şişme domuzunu seyretmektedir. Gelecekte tek bir çocuk bile kalmayan dünyada tüm bunların ne işe yarayacağını soran Theo’ya yanıt şöyledir, “Aklıma getirmemeye çalışıyorum” (s.7). Fisher tam da bu konuda yazıyordu, “akla getirilmeyen” şeyi hatırlatmak.

İkinci bölümde ise Fisher, ideoloji kavramının iddia edildiği gibi hayatımızdan çıkmadığından bahseder. Fukuyama’nın ünlü iddiasında olduğu gibi ‘tarihin sonu ve liberal kapitalizmin zaferi’ tezleri belki kapitalizmin alternatifinin düşünülmemeyeceği bir hegemonya oluşturmuş olabilir, fakat bu, ideolojilerin mağlubiyeti değil, tek bir ideolojinin her yanı kaplamasıyla sonuçlandı, diyerek konuyu başka bir yere taşır; “İdeoloji kavramı, yanılısamının bilgi içinde yer aldığı klasik kavramsa der, ... insanlar artık ideolojik gerçeğe inanmıyorlar; ideolojik önermeleri ciddiye almıyorlar. Ne ki, ideolojinin temel düzeni, işlerin gerçek durumunu maskeleyen bir yanılısama değil, kendi toplumsal gerçekliğimizi yapılandıran (bilinçdışı) bir fantezi olmasıdır. İşte bu düzeyde, bizler hiç kuşkusuz post ideolojik toplum olmaktan çok uzağız.” (s.20).

Fisher, böylece insanlığın önce ‘çaresizliğini’ gösterirken, diğer taraftan da her yanı saran ‘ideolojinin’ bizi ‘ideoloji sonrası’ bir çağa değil, büyük bir yanılısamaya hapsedtiğini söyler. Fisher’ın temelde yapmaya çalıştığı şey teşhir ve teşhistir, kitap boyunca temel güdülenmesi esasında budur.

Üçüncü bölümde kitaba da ismini veren “Kapitalist Gerçekçilik” tanımı üzerinde durur. Önce onun her yanı kaplayan bir atmosfer olduğunu iddia eder: “yalnız kültürün üretimini değil aynı

zamanda iş ve eğitimin düzenlenmesini koşullayan, düşünce ve eylemi kısıtlayan bir çeşit görünmez engel gibi hareket eden yayılğan bir atmosfere benzetilebilir.” (s.25). Böylece “kapitalist gerçekçiliğin”, kapitalizmi nasıl ‘doğal’ gibi gösterdiğini yerinden açıklamaya başlar. Kapitalist gerçekçilik bir noktada, kapitalizmin değişmez, ona müdahale edilemez ve var olan gerçekliğin sınırlarını belirleyen, sürekli etrafa yayılan tek ekonomik ilişki tarzı veya ekonomik anlamlar sistemi olarak kabul edilebilir. Bu anlamlar sisteminin, yani kapitalist gerçekçiliğin nasıl zayıflatabileceğine dair ise şöyle söyler: “Kapitalist gerçekçilik ancak bir şekilde tutarsız veya çürük olduğunun gösterilmesi halinde tehdit altında kalacaktır, başka bir deyişle, kapitalizmin görünüşteki ‘gerçekçiliğinin hiç de öyle olmadığı ortaya çıkarılırsa.” (s.26).

Fisher’e göre en büyük hilelerden birisi, gerçek ve gerçeklik arasında farktır. Bunu Alenka Zupancic’in izahıyla birleştiren Fisher gerçeklik ilkesini, “...gerçeklik ilkesinin kendisi, ideolojik olarak aktarılır; kendisini ampirik olgu olarak (veya biyolojik, ekonomik) zorunluluk şeklinde sunan (ve bizim ideolojik-olmayan olarak algılama eğiliminde olduğumuz) ideolojinin, ideolojinin en yüksek biçimini oluşturduğu bile iddia edilebilir. İşte tam da burası ideolojinin işleyişine karşı en uyanık olmamız gereken yerdir.” s.(27) olarak tanımlar. Böylece “Gerçek” her türlü gerçekliğin bastırılması gereken bir şeye dönüşür. Mesela çevresel felaketler bir ‘gerçek’tir, fakat kapitalizm bunu yeniden yorumlar ve belirli film, kültür ikonları ve reklamlar aracılığıyla yeniden piyasalaştırır, tekrar kapitalist kültürün nesnesi olarak ‘gerçeklik’ olarak sunar. Böylece gerçek, orada duran, çözülmesi gereken bir sorunken; kapitalizmin gerçekliği sorunun çözülmesini değil tekrar üretilmesini ve ideolojinin en yüksek noktasını tekrar üretir. Dikkat edilmesi gereken yer burasıdır.

Dördüncü ve inceleyeceğimiz son bölümde ise Fisher neden her şey kötüye gittiği halde İngiliz gençliği ayaklanmıyor, diye sorar ve hemen şöyle cevaplar: “İngiliz öğrenciler kaderlerine teslim olmuşa benziyor” (s.31). Bir şeylerin yolunda olmadığını herkes bilmesine rağmen neden kimse harekete geçmiyor? Fisher bu noktada kayıtsızlık ve sinizm değil, “otomatik iktidarsızlık sorunu” (s.31) var, der. Sonra bunun her şeyin kötü gitmesine rağmen, bu konuda hiçbir şey yapamayacaklarını düşünmeleri, fakat bu düşünüşün gerçek olmadığını, ‘kendini gerçekleştiren kehanet olduğunu iddia eder (s.31). Fisher’a göre öğrencilerin dikkati, odaklanma gücü ellerinden alınmış; gelecekleri ise belirsizlikle örülmüştür. Ayrıca öğrencilerin Foucault’nun “Disiplin Toplumu”yla Deleuze’ün post-disipliner toplum arasında sıkıştığını yazar (s.32).

Böylece öğrenciler iki dönem arasında sıkışmıştır. Öğretmenler, okul düzeni ve eğitim müfredatı disiplin toplumunda kalmış, öğrenciler ise post disiplinler toplum içinde doğmuştur.

Fisher şöyle söyler:

“Ders verdiğim yüksekokuldaki neredeyse her sınıfa girin, derhal post-disipliner bir çerçevede olduğunuzu anlarsınız. Foucault büyük bir titizlikle disiplinin katı beden duruşlarının dayatılmasıyla yerleştirilme yöntemini saymıştı. Gelgelelim, bizim yüksekokuldaki dersler sırasında, öğrenciler sıraya yığılabiliyor, neredeyse aralıksız konuşuyor, kesintisiz biçimde atıştırıyor, veya hatta, ara sıra, tam bir öğünlerini ders sırasında yiyebiliyorlar. Zamanın eski disiplinci bölümlenmesi artık bozuluyor. Disiplinin hapishaneye özgü düzeni, aralıksız tüketim ve sürekli gelişim sistemleriyle denetim teknolojileri tarafından aşındırılıyor.” (s.33).

Fisher’ın kitabı; umutsuzluk, belirsizlik, çaresizlik içinde olan insanların neden bu halde olduklarını, kapitalizmin reddedilemez bir gerçeklik olmadığını, kendisini doğal gibi gösteren kapitalizmin bunu nasıl başardığına odaklanıyor. Bunu yaparken kitabın en büyük iki eksiği; bölümler arasında doğrudan bağ bulunmaması ile çok fazla kitap ve sinema filmlerine atıf yapıyor oluşu olabilir. Özellikle çok fazla eser arasında dolaşarak meselesini ele alması Fisher’ın kitabının ister istemez yavaş okunmasına, okurken mecburi istikamet değişikliği yapılmasına neden oluyor. Atıf yapılan filmleri izlemeden kitabı bitirmek ise ancak hazmedemediğiniz bir yemeğin midenizde yarattığı hisse benzetilebilir. Yemek bitmiştir ancak ne keyif alabilmiş, ne de tam doyabilmişizdir. Bu nedenle “Kapitalist Gerçekçilik: Başka Alternatif Yok mu?” kitabını okurken kısılalığına aldanmamak gerekiyor.

Tüm bunlara rağmen Fisher’ın çabası takdire şayandır. Sahiden de ‘atmosfer’ gibi her yana yayılan kapitalist düzenin ve onun araçlarının etkin olduğu ve aksinin düşünülemediği bir çağda onu bir parça ‘yırtıp’ yerine ‘alternatif’ aramak mümkün mü diye sormak elbette kıymetlidir. Bu vesileyle kitabı okumak şüphesiz dünyaya bakışınıza katkı sağlayacaktır. Fuzuli’nin dediği gibi; “Ol mahiler ki, derya içredir, deryayı bilmezler”... Bu düzene alternatif üretmeyebilirsiniz, lakin neyin içinde yaşadığımızı biraz daha iyi bilmenin ne zararı olabilir ki!

© 2020 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).